

i Ammarnäsdeltat på våren (Andersson & Sandberg 1996) men dessa fåglar brukar försvinna upp mot fjället kring mitten av juni. Vädret i Ammarnästrakten hade inte varit extremt dåligt under juni 2001. Det är således en öppen fråga om de smalnäbbade simsnäppornas häckning på fjällnära jordbruksmark vid Gautsträsket 2001 var en ren tillfällighet eller en yttring av ett förbisett fenomen.

Referenser

- Andersson, T. & Sandberg, R. 1996. *LUVRE – Fåglar och fågelforskning i Vindelfjällen*. BTJ tryck AB, Lund.
- Cramp, S. 1983. *Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. The birds of the western Palearctic*. Vol. 3. Oxford University Press. Oxford, London & New York.
- de Jong, A. 2001. *Fågelinventeringen 2001 inom projektet Naturvård och köttproduktion inom Vindelsälvens närområde*. Stencil. 16 pp. + bilagor.
- Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994. *Norsk fugleatlas*. Norsk Ornitologisk Forening. Klæbu.
- Holm, B. 1970. Fåglar i Norrbotten. Norrbottens läns Naturvårdsförbund. Smäskrift 2. *Norrbottens Natur* årgång 26.
- Olsson, C. & Wiklund, J. 1999. *Västerbottens fåglar*. Umeå. SOF. 1990. *Sveriges fåglar*. 2:a upplaga. Stockholm.
- Svensson, S. & Svensson, M. 1995. *Ett långsiktigt övervakningsprogram för jordbrukslandskapets fåglar i Kristianstad och Malmöhus län. Metodstudien 1995*. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Svensson, S. 2001. *Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne. Manual för fåltarbetet*. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31. Stockholm.
- Ullman, M. 1995. Smalnäbbad simsnäppa. *Vår Fågelvärld* 1/1995: s. 36–38.
- Väisänen, R., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998. *Muuttuva pesimälinnusto*. Otavan Kirjapaino, Keuruu.

Summary

Red-necked Phalarope Phalaropus lobatus breeding on farmland

A nest with three eggs of Red-necked Phalarope was found on grazed farmland near the lake Gautsträsk, Ammarnäs, Sweden (65°57'45"N, 16°14'30"E) on 26 June 2001. The nest was an approximately 7 cm deep depression in the soil with steep walls and had a sparse lining of dry grass. The nest was situated 50 metres from the Vindel river in an open field with short grass. This field had been flooded during the yearly flood until a few weeks before the finding.

One bird flew off when I was less than one metre from the nest. Three more Red-necked Phalaropes

were feeding on the river nearby. Large numbers of Red-necked Phalaropes roost in the area until mid-June, waiting for their higher breeding grounds to become free of snow and ice. I have found no references reporting the breeding of Red-necked Phalaropes on farmland in Europe.

Adjan de Jong, Hössjö 115, 905 86 Umeå

<https://doi.org/10.34080/os.v12.22842>

Holkhäckande rödhake *Erithacus rubecula* – en slumpbetingad tillfällighet?

ANDERS ENEMAR

Rödhaken är en typisk markhäckare. De flesta bon jag hittat har varit placerade ”i en urgröning i en rotvälta eller en tuvkant”. Citatet är från Rosenbergs handbok (1953) och är en beskrivning mitt i prick för svenska förhållanden. Boet ligger oftast hel- eller halvskyddat under en rot intill en trädstam eller under någon annan form av överhäng. I städernas och samhällenas konstlade miljöer uppvisar boplaceringarna en närmast obegränsad variation, vilket är av mindre intresse i detta sammanhang (se t.ex. den detaljerade redovisningen i Glutz & Bauer (1988)). Generellt gäller dock att markhäckningen är den helt dominerande.

Rapporter om häckning i holk i Sverige har förekommit endast undantagsvis, vilket gäller även Norge (Haftorn 1971) och Finland (von Haartman 1969). Sådana fall har väl mest betraktats som tillfälligheter, bäst lämpade att förpassas till rödhakens häckningsbiologiska kuriosakabinett. Orsaken är att holkhäckningen, förutom att vara sällsynt, så bjärt avviker från det normala. Men strängt taget kan det inte uteslutas, att holkhäckningarna är en följd av mycket speciella eller tvingande omständigheter, även helt naturliga sådana. Följande observationer kan kanske visa på det berättigade i en sådan förmodan.

Jag har i markerna öster och sydost om Mölndal registrerat bosättningen i 100 mesholkar av triangeltyp under 20 säsonger (1979–1998). Dessutom har i samma område 300 holkar (häckningsfickor) för trädskrypare inspekterats under hittills 20 år (1982–2001). Sammanlagt har alltså 8000 ”årsholkplatser” för hålbbyggande småfågel kontrollerats. Trädskryparholkarna sitter alla i brösthöjd eller lägre medan mesholkarna suttit på 2–3 meters höjd under 10 sä-

songer, därefter i brösthöjd. Studieområdet täcker ca 9 km², varav 6 km² består av ädellövskog, resten öppen mark. I den täckta terrängen utgör rödhaken en av de årligen talrikt förekommande häckande småfågellarterna. Den genomsnittliga beläggningen för mesholkarna har varierat runt 75%, medan endast mellan 15 och 20% av trädkryparholkarna utnyttjats. Det har alltså alltid funnits gott om lediga holkar.

Endast tre gånger under den långa observationsperioden har bo av rödhake påträffats i mitt holksystem, därav två i mesholkar och ett i trädkryparholk. Det märkliga är, att detta inträffade under en och samma säsong, 1989, och därtill inom ett relativt begränsat område i den ekdominerade lövskogen öster om Gunnebo slott. Detta pekar på att någon faktor, speciell för denna enda säsong, påverkat rödhakens boplatsval. En möjlig sådan kunde konstateras: en enorm invasion av skogssork *Clethrionomys glareolus*. Beståndet av denna smågnagare varierar mellan åren med m. el. m. tydliga toppar ungefär vart fjärde år. Dessa brukar ge sig till känna genom att man under fältarbetet ser en sork då och då. Så var fallet 1988. Men tvärtemot vad man hade att vänta sig, fortsatte gnagartoppen över våren 1989 och nådde då ännu högre tätheter. Vid kända tillhåll behövde man inte vänta länge på att en sork skulle visa sig. På fågelsångsexkursionerna kunde "långa" sorkobservationer utlovas med säkerhet. En skogssorksinvasion av denna storleksordning har inträffat endast denna enda gång under perioden 1966–2001 i Gunnebo-området.

Det faktum, att rödhakarnas holkhäckning och den extrema sorkförekomsten sammanföll i tid och rum, väcker misstanken, att det var sorkarna som fick vissa rödhakar att bygga sina bon ovan mark. Det är känt, att smågnagarna kan röva småfågelbon på marken och bortföra ägg och små ungar (se t.ex. Verbeek 1970, Maxson & Oring 1978), vilket också dokumenterats genom videofilmning (Bures 1997). Genom att häcka i holk kan rödhakarna minska risken för sådana förluster. Uppflyttningen ovan mark blir därmed ändamålsenlig, i synnerhet vid mycket höga smågnagartätheter, och framstår därför alls icke som ett slumpfall eller som resultatet av någon diffus tillfällighet. Rödhakarna torde med andra ord vara programmerade att kunna häcka ovan mark, men denna reaktion kräver för att utlösas en mycket stark retning, såsom i föreliggande fall en extremt hög sorktäthet, kanske i kombination med förluster av en första omgång ägg eller ungar. Alla rödhakar torde dock inte vara lika känsliga eller snara att reagera på gnagartopparna. Eftersom dessutom de verkligt höga topparna är mycket sällan

förekommande, och holkar eller andra håligheter ovan mark normalt är en bristvara, är det uppenbart att holkhäckningarna är dömda att förbli sällsynta. Men det är fel att därför utan vidare betrakta dem som intresselösa kuriositeter.

För de flesta markhäckare innebär det ett problem att bygga ovan mark, eftersom de i likhet med rödhaken inte förmår att konstruera en så stabil och fast boskål, att den kan fästas i grenverket i ett träd eller en buske och därtill hålla för påfrestningarna under en hel häckningscykel. Lösningen är då att bygga i en hålighet, t.ex. en holk. För rödhaken ligger det trots allt förhållandevis "nära till hands" att ta detta dramatiska steg, eftersom den enligt ovan gärna bygger i urgröpningar och andra mer eller mindre täckta utrymmen i stubbar eller rotvältor. För andra arter är detta "otänkbart", t.ex. för lövsångaren, som vid högt smågnagartryck kan flytta upp och bygga i t.ex. gamla trastbon (Arheimer & Enemar 1974).

Man kan fråga sig, varför rödhaken inte mera allmänt börjat bygga bon i håligheter ovan mark för att därmed tillförsäkra sig effektivare skydd och högre häckningsframgång. Kanske är markläget trots allt i normalfallet av okänd orsak bäst för arten. Alerstam & Högstedt (1981) har annars föreslagit, starkt förkortat, att de småfågellarter, som är flyttare, blir markhäckare, därför att användbara håligheter ovan mark är relativt sällsynta och konkurrensen om dessa därför stark. Därtill kommer att hålen mestadels ockuperas av övervintrande arter, innan flyttarna kommer. De båda författarna påpekar också, att chansen att lyckas med markhäckningen är störst för arter, som i hög grad söker föda i det fördolda och därmed under matningsperioden inte så uppenbart visar vägen till boet för kråkfåglar och andra rövare. Rödhaken passar väl in i detta resonemang. (Annorlunda är läget för de arter som jagar öppet, t.ex. den svartvita flugsnappare, som följdriktigt utvecklats till en notorisk (och kämpastark) hålbbyggare, trots att den är en relativt sent anländande långflyttare.)

Götmark m.fl. (1995) har visat att småfågelnas bopläcering kan vara en kompromiss mellan kravet på att gömma boet väl och behovet av att från detta kunna ha utsikt över omgivningen. Det gäller för fågeln både att skydda boet mot att upptäckas av borövare och att tillförsäkra sig möjligheten att observera eventuellt uppdykande predatorer. Detta är viktigt för att boinnehavaren i tid skall kunna antingen hinna undan och rädda sig själv eller ge sig ut och angripa eller avleda en annalkande borövare. Men om rödhaken verkligen är programmerad att eftersträva viss utsikt från boet, blir detta problematiskt, då den flyttat in i en mesholk. Att behovet av

viss kringsyn troligen finns, framgår av att i de här rapporterade fallen holkarna fyllts med bomaterial upp till ingångshålet. Därmed ökas i någon mån den ruvande fågelns möjlighet att spana av omgivning- en. I samma riktning pekar det faktum, att de i litteraturen beskrivna holkhäckningarna ofta gällt holkar, som antingen anpassats för grå flugsnappare genom att halva framsidan är öppen, eller vars hål förstörats kraftigt av större hackspett.

Hur en fågel placerar sitt bo är naturligtvis av avgörande betydelse för möjligheten att genomföra en framgångsrik häckning. Beteendet är därför hård- bevakat av det naturliga urvalet. Avvikelser från det normala kan vara fatala misstag, men de kan också avslöja en fågels förmåga att finna bästa boplace- ringen i en, även tillfälligt, förändrad omvärld. Det är därför klokt att rapportera ovanliga boplace- ringar, t.ex. i form av korta meddelanden i *Ornis Svecica*. De blir därmed arkiverade på ett tillgängligt sätt och en dag kanske värdefulla i sådana analyser, som syftar till att avslöja, vilka faktorer som styr en arts val av plats för bobygget.

Referenser

- Alerstam, T. & Högstedt, G. 1981. Evolution of hole-nesting in birds. *Ornis Scand.* 12:188–193.
- Arheimer, O. & Enemar, A. 1974. Några fågelarters boplatzval under hög smågnagartäthet i fjällbjörkskog. *Fauna och Flora* 69: 153–164.
- Bures, S. 1997. High Common vole *Microtus arvalis* predation on ground-nesting bird eggs and nestlings. *Ibis* 139: 173–174.
- Götmark, F., Blomqvist, D., Johansson, O.C. & Bergkvist, J. 1995. Nest site selection: A trade-off between concealment and view of the surroundings? *J. Avian Biol.* 26: 305–312.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K.M. 1988. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Bd 11/I, AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Haartman, L. v. 1969. The nesting habits of Finnish birds. *Commentationes Biologicae*, vol. 32: 1–187.
- Haftorn, S. 1971. *Norges Fugler*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Maxson, S.J. & Oring, L.W. 1978. Mice as a source of egg loss among ground-nesting birds. *Auk* 95: 582–584.
- Rosenberg, E. 1953. *Fåglar i Sverige*. Svensk Natur, Stockholm.
- Verbeek, N.A.M. 1970. Breeding biology of the Water Pipit. *Auk* 87: 425–451.

Summary

Robin Erithacus rubecula breeding in nest-boxes – an accidental event?

In a study area, situated about 10 km south-east of Göteborg in south-western Sweden, 100 nest-boxes

for Tits and 300 for Treecreepers have been erected in deciduous forests, covering an area of about 6 km². The occupation of the nest-boxes has been recorded over the course of 20 breeding seasons. The area holds a mostly migrating population of Robins. Their nests are almost exclusively placed on the ground. Nevertheless, Robins have nested in my boxes on three occasions, all of them in one and the same year, 1989, and in the same part of the study area. That particular season was characterised by an enormous increase of the Bank Vole *Clethrionomys glareolus*, by far outnumbering that of the other observed population peaks of this cyclical species during the study period. This coincidence between the moving up of some breeding Robins and the extremely high population peak of the voles suggests that the two events were causally connected in some way. A reasonable interpretation is that the Robins in question have responded to the crowds of voles by leaving the ground to breed in nest-boxes, thus avoiding the increased prevailing risk of nest predation. In fact, even small rodents may prey on eggs and young nestlings of ground-nesting passerines (e.g. Bures 1997). Thus, the cases of nest-box breeding by Robins, although a rare occurrence, should not be considered merely as accidental events. It may indicate the adaptive capacity of the bird to strongly modify its selection of the best possible nest-site to cope with seldom occurring events or circumstances.

Anders Enemar, Zoologiska institutionen, Box 463, 405 30 Göteborg

Breeding birds in hop fields

MILAN VOGRIN

Published information about birds living in agricultural habitats are extensive, though not exhaustive. Qualitative data are available for several geographic areas (e.g. O'Connor & Shrubbs 1986; Pain & Pienkowski 1997 and references therein). On the other hand, information about breeding birds in particular types of fields, e.g. hop fields, are scarce. Therefore the aim of this note is to present data on the breeding birds of hop fields.

Study area and methods

The study fields are situated in the lower Savinja